

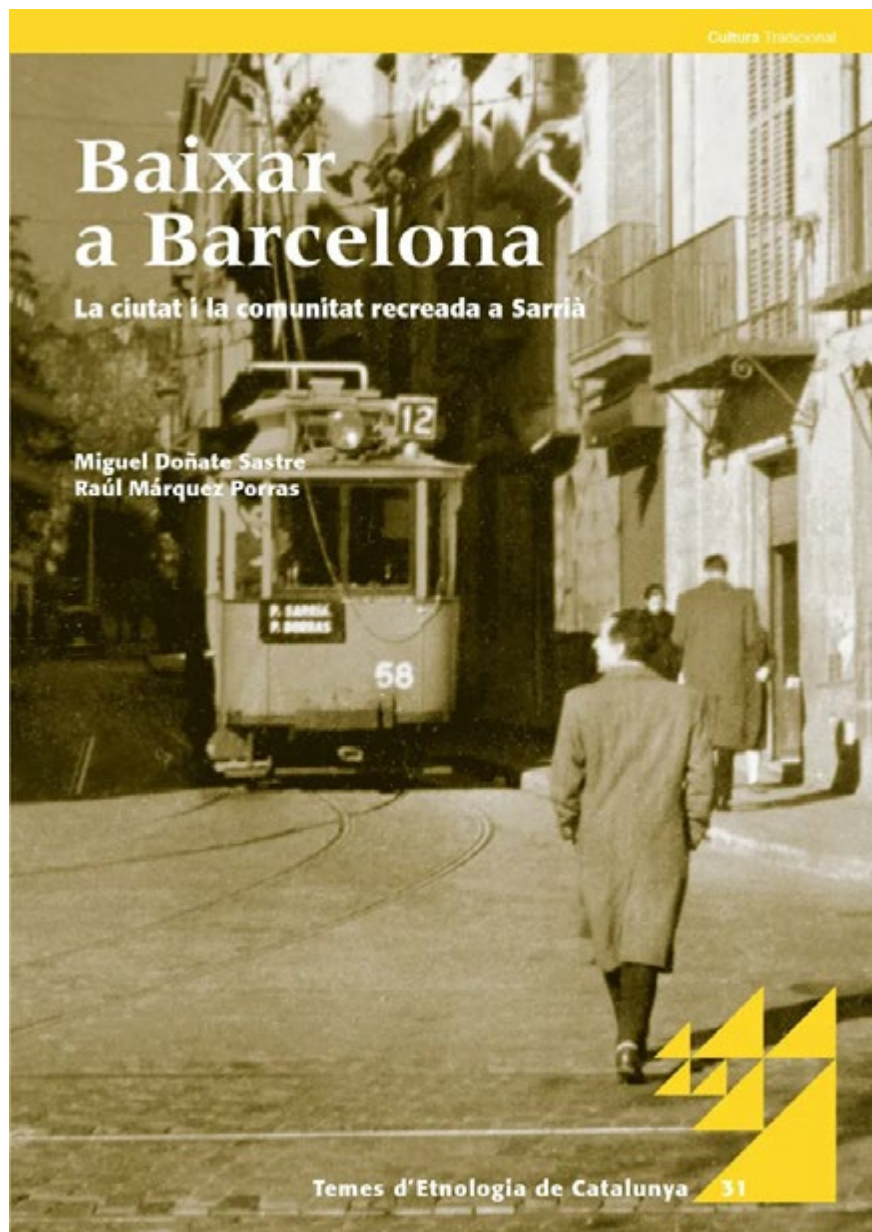
Sarrià, barri de dues cares

Ressenya del llibre «Baixar a Sarrià. La ciutat de la comunitat recreada a Sarrià». Temes d'etnologia de Catalunya, 31

Manuel Delgado
Universitat de Barcelona

A partir del final de la dictadura franquista es produeixen canvis interessants i significatius en la cultura popular urbana. Entre aquests, veiem com a Barcelona l'univers geganter passa d'estar basat en imatges hieràrtiques de reis i reines —com les que predominaven quan estaven al servei de les litúrgies públiques de l'Església— a fer figurar a les cercaviles personatges populars que representen el que s'entenia com l'esperit del barri de què eren titulars. És així com, per exemple, els gegants de Sant Antoni, en Tonet i la Rita, són un traginer del segle XIX i una venedora del mercat. En Xava i la Xinxà, els gegants nous de Sants, són dos treballadors de l'Espanya Industrial. De vegades, els nous gegants evocuen el passat independent de barris com Sant Andreu, on l'Andreu i la Coloma representen un pagès i una pubilla del poble que era abans d'annexionar-se a Barcelona.

El cas dels Gegants Vells de Sarrià és una de les mostres de la revifalla vindicativa en clau de festa de les identitats de cada barri, en què s'opta per personatges que encarnen el que es percep com llur essència. El que passa és que els de Sarrià —estrenats el 1977— tenen una rara característica: són una parella que en realitat són dues parelles, una per cada costat. Per això se'ls coneix també com

Coberta de la monografia *Baixar a Barcelona. La ciutat i la comunitat recreada a Sarrià*.

els de les dues cares de Sarrià, perquè tenen, certament, dues fisonomies i van vestits de manera distinta segons el costat des de què se'ls mira. Per davant

són una senyora i un senyor d'aspecte benestant; ell du barretina i ella porta una diadema al cap i un ventall a la mà. Per darrere, són un home amb vestit

Cartell commemoratiu del 60è aniversari de l'annexió de Sarrià.

ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE SARRIÀ

de feina i ella amb una roba senzilla portant un farcell a la mà. Representen la classe obrera i la menestralia.

La barriada de Sarrià és l'afer de l'entrega 31 de la col·lecció Temes d'etnologia de Catalunya, *Baixar a Barcelona. La ciutat i la comunitat recreada a Sarrià*. Resulta de la recerca històrico-etnogràfica de Raül Márquez i de Miguel Doñate, una bona mostra de com els arxius poden ser escenari i objecte de treball de camp antropològic, completat en aquest cas per entrevistes i observacions que actualitzen la informació obtinguda. El llibre és una excel·lent contribució a la definició,

sempre difícil, de què és un barri, una subdivisió de la ciutat que identifica però que costa identificar com unitat territorial objectivable, fins tal punt són continguts afectius i relacionals el que la delimiten i omplen de significats.

Sarrià és un barri perquè té, com tots els barris, unes dimensions ni massa grans, ni massa petites; un paisatge i uns elements —botigues, façanes, edificis, fonts, cantonades, cruïlles, placetes, personatges...— carregats de memòria col·lectiva; uns límits —no per força coincidents per tothom— en determinats carrers o places; una morfologia que deu no només perme-

tre, sinó propiciar la interacció entre residents... Però, sobretot, Sarrià és un barri perquè els seus veïns solen compartir un sentiment de pertinença i proclamar-lo com a signe d'autodistinció. Hi ha un tret més que no pot faltar i que Sarrià posseeix: un barri ha de tenir un nom, una denominació d'origen que permeti destacar una individualitat col·lectiva —la de sarrianencs—, que, com totes les identitats, sols s'entén com el resultat d'un contrast polèmic amb una altra. Aquí, una que se li imprimeix des de fora i gairebé a la força: la de barcelonins.

Aquest és un aspecte remarcable del llibre. El que ens parla del procés que va dur a la incorporació tardana —el 1922— de Sarrià a la capital catalana, després de dècades de resistència a l'expansionisme barceloní. Interessant, car és un exemple de com és de vella la pretensió oficial quasi obsessiva de fer de Barcelona una gran unitat no sols administrativa, sinó també emocional, a còpia de fagocitar poblacions contigües —Santa Maria de Sants, Horta, Gràcia, Sant Martí de Provençals, Sant Andreu del Palomar...— a les quals es negava la seva personalitat i a les quals s'implantaven fronteres i divisions internes arbitràries. Aquest projecte de centralisme polític i simbòlic que comença a exercir Barcelona, a la segona meitat del segle XIX, va continuar amb el somni de la Gran Barcelona de l'alcalde franquista José María de Porcioles, l'herència del qual no és altra que el «model Barcelona» de Pasqual Maragall. L'objectiu: acabar amb la tendència dels barris —tant les viles annexionades com els nodrits després per la immigració dels anys 60— a existir d'esquenes i desentesos d'una Barcelona que era i és en realitat poca cosa més que l'Eixample i part del Casc Antic. Els instruments al servei d'aquesta màquina de rasar diferències, que no desigualtats: un urbanisme uniforme, la invenció de

Imatge del Desert de Sarrià (2013). MIGUEL DOÑATE I RAÚL MÁRQUEZ

noves compartimentacions polítiques —els districtes— i una oferta de festes i efectes especials per a l'exaltació d'una mena de nou patriotisme urbà amb capital a la plaça Santa Jaume.

Baixar a Barcelona fa la crònica d'aquesta defensa institucional i popular —vagues, manifestacions...— de la independència de Sarrià fins a la seva absorció final per Barcelona l'1 d'abril de 1922. Aquest tarannà insubmís del barri va tenir altres episodis, alguns tan gloriosos com el que protagonitzaren els «màrtirs de Sarrià», els més de cent voluntaris republicans que, dirigits per en Joan Martí, el Xic de les Barraquetes, van morir a la plaça de la vila fent front a les tropes de Martínez Campos. Va ser el 12 de gener de 1874 i en defensa de la legalitat republicana davant el cop d'estat del general Manuel Pavia. Els seus cossos reposen a la fossa comuna del cementiri de Sarrià. Cap placa ni

monument recorda aquest episodi ni els seus protagonistes.

Tornant a la definició de què és un barri, un barri té veïns, «veïnatge», un vincle social basat en la contigüïtat i la rutina dels contactes en un context territorial delimitat. Ara bé, tot barri és un veïnat, però no tot veïnat és un barri, de la mateixa manera que tota llar és una casa, però no tota casa és una llar. Perquè un veïnat sigui un barri ha de tenir qualitats singulars, difícils de definir però que constitueixen una espècie de líquid amniòtic fet de vivències al mateix temps íntimes i compartides. D'aquí que en Raül i en Miguel parlin de sarrïanença com una identitat viscuda, del precipitat de la qual resulta la sensació de formar part d'una comunitat, record d'aquella forma de convivència fraternal i solidària —la *gemeinschaft* sobre la que escrigué Tönnies— que imaginem anterior o

aliena a l'experiència urbana moderna i al tipus de relacions humanes fredes i interessades que aquesta imposa.

Això és així perquè el barri és un espai subjectiu i biogràfic, que sovint permet recompondre la història i el present personals com una articulació permanent entre l'escenari que anomenem privat i aquells altres marcs per a la interacció despersonalitzada i basada en l'anonimat que ubiquem com i en «el centre» d'una ciutat. El barri és, així, l'espai de mediació que ens permet transitar sense brusquedat de la nostra llar a la plena voràgine urbana. En això consisteix, en el nostre cas, el que el títol ve a dir-nos: «baixar a Barcelona», és a dir, deixar enrere una esfera de confiança i certesa per descendir, al peu de la lletra i metafòricament, a un altre món, aliè sense veritat ni calor. Al barri —a Sarrià— es pot fer el que no es pot fer a la plaça Catalunya o a les Rambles: desplegar

unes relacions reticulars basades en la proximitat i el reconeixement mutu —tot i que sigui «de vista»— d'aquells i aquelles que identifiquem amb el nom d'una sèrie televisiva anglesa dels 80: «gent del barri» (*EastEnders*).

Això és el que fa pertinent el com-movedor pròleg d'en Lluís Mallart, que fou veí del carrer Calatrava i que evoca el seu temps d'infantesa a Sarrià, unes arrels de xava de barri que determinaren —d'una forma que podria antullar-se estranya— la seva trajectòria futura com a missioner, etnòleg després, que du a terme una missió entre els evuzok del Camerun. En efecte, a l'arrencada de *Soc fill dels evuzok*, en Mallart reconeix tota la seva singladura africana com una mena de retorn al seu barri i als carrers on jugava de petit, fins al punt que, mirant els pescadors batanga amb les seves piragües sobre el cap caminant per la platja, el que veia eren els aprenents de can Foix carregant també a la testa les barques plenes de pastissos amunt i avall pel barri.

El mateix pel que fa a la diferència entre *ser del barri* i està domiciliat al barri, sobretot en un cas com el de Sarrià, que és en molts sentits un barri dormitori. Com els d'algunes perifèries obreres de Barcelona, sols que en aquest cas els que es retiren a descansar després de la feina no siguin treballadors sinó «gent bé», gent de les bones famílies que, ja des del segle XIX, s'han anat instal·lant al barri buscant un refugi tranquil a estalvi de la gran ciutat. Això és el que explica aquesta imatge, propera a l'estigma, que fa de Sarrià per molta gent un barri ric, és a dir un barri de «gent de pasta». Una imatge que no correspon a zones del barri amb una població no tan benestant com ens imaginem molts barcelonins. Aquest efecte òptic ve falsament corroborat per dades estadístiques sobre renda per càpita que ofereixen mitjanes obtingu-

des de la suma de perfils sociofamiliars molt diferenciats. Com el llibre posa de manifest, Sarrià és un barri com altre qualsevol, lluny de la imatge romàntica d'homogeneïtat social que sovint li és associada; un barri amb pobres i rics, amb conflictes al seu si entre segments socials que resideixen a prop l'un de l'altre però amb orígens i interessos gens coincidents. Només des de l'idealisme podem concebre un barri com un univers integrat i plàcid, exempt de conflictivitat i de les pràctiques d'exclusió de què estan fetes certes relacions de veïnatge. I Sarrià n'és la prova.

La distància entre aquesta realitat composta de Sarrià i la seva simplificació en forma dels tòpics que l'afecten podria ser el que fa que, ara per ara, el barri hagi hagut d'assumir una reputació de cau de l'extrema dreta, amb la plaça Artós com a punt de reunió i referència simbòlica. Un usdefruit que amaga la tradició que li correspon com a barri vindicatiu i lluitador des del primer sindicalisme veïnal dels 70 i 80 fins a una llarga tradició okupa que s'estén des dels 90 —la Ploma, la Fusteria, l'Esquerda, la Lipoteka, que és l'actual Ateneu Popular del barri— i que arriba fins avui mateix amb l'apropiació, el febrer de 2021, d'uns baixos del carrer Salvador Mundi. Significatiu el nom que li van posar al lloc de com aquests joves estan assumint el reviscolament de la identitat del barri: i de la seva llibertat perduda: Casal 21, en referència a l'any que el govern espanyol va decretar l'annexió de Sarrià a Barcelona.

Sarrià, un barri que era un poble i que molta gent viu com si encara ho fos. Un barri de gent rica que viu al barri sense viure'l i de gent filla de la menestralia que hi viu vivint-lo. Un barri amb història i nuclis actius de rebel·lia que vota les dretes i amb un jovent alternatiu que igual viu paret amb paret amb joves que saluden a la romana i

canten el «Cara al sol». D'aquí que els gegants vells de Sarrià siguin al mateix temps una parella acomodada vistos pel davant i una parella de menestrals vistos pel darrere. Tenen dues cares, com el barri que representen, que també en té dues, de cares. Bé, dues i segur que més, tantes com la complexitat humana que l'habita. ■

Doñate, Miguel; Márquez, Raúl (2020) *Baixar a Barcelona. La ciutat i la comunitat recreada a Sarrià*. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Temes d'Etnologia de Catalunya; 31), 200 p. Aquest llibre, així com la resta de volums de la col·lecció Temes d'Etnologia de Catalunya, es pot descarregar aquí: <http://calaix.gencat.cat/handle/10687/427743#page=1>.

Baixar a Barcelona

La ciutat i la comunitat recreada a Sarrià

Aquesta obra tracta de la pervivència i la recreació d'una identitat viscuda, la sarrianenca, construïda bàsicament enfront d'una altra identitat (o, més aviat, identificació), la barcelonina, i de tot un seguit d'actuacions per part del govern d'aquesta ciutat que s'estenen fins al present, però que tenen l'annexió de Sant Vicenç de Sarrià –l'últim dels municipis del Pla que fou agregat a Barcelona– com a fet històric cabdal. L'expressió baixar a Barcelona, emprada per bona part del veïnat de Sarrià, dona compte d'aquesta diferenciació i contraposició.

Mitjançant la recerca etnogràfica i etnohistòrica, l'obra s'endinsa en els significats que una part dels veïns i de les veïnes (els autoreferenciats com de tota la vida) atorguen a elements com ara la vila, el barri o la comunitat, representacions que serveixen per reflexionar teòricament sobre aquestes categories clàssiques de les ciències socials i sobre la polièdrica realitat urbana barcelonina.

Així mateix, recull l'etnografia d'aquesta comunitat i estil de vida sarrianencs recreats –en part, fins al present– amb elements concrets com ara determinats referents espacials, xarxes socials i veïnals, i institucions i personatges públics. I tot plegat, reservant un important espai per a la història (o, més aviat, memòria col·lectiva), tant per a la més llunyana, que inclou l'annexió a Barcelona, com per a la més recent i viscuda, situada en el temps biogràfic de la Guerra Civil, la postguerra i la dictadura franquista, que transcorren paral·lelament a la consolidació urbana de la Gran Barcelona.

Aquesta monografia és el resultat d'un treball d'investigació realitzat entre els anys 2010 i 2013 pel Col·lectiu per a la Recerca Social i Autònoma (COPSAT), en el marc del programa de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC), que duu a terme el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Novetat editorial

**A la venda a les llibreries
i a la Llibreria en línia
de la Generalitat
de Catalunya**

**Temes d'etnologia de Catalunya,
núm. 31**